

на ефективності їх сільськогосподарського використання, та в цілому на довколишнє середовище. Набір та характер цих заходів повинен визначатися регіональними особливостями та місцевими умовами території на якій здійснюються меліоративні роботи, а також аналізом існуючого досвіду меліоративного освоєння і сільськогосподарського використання посушливих і перезволожуваних земель.

Література

1. Алексеевский В.Е. Мелиорация земель Полесья и вопросы охраны окружающей среды. – К.: Знание, 1979. – 22 с.
2. До оцінки ефективності осушувальних меліорацій в басейні річки Стохід / За ред. В.Є.Алексієвського, Ю.І. Бахмачука. – Київ-Луцьк, 1995. – 72 с.
3. Морозов В.В., Грановська Л.М., Поляков М.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування на зрошуваних ландшафтах України: Навчальний посібник. – Київ-Херсон: Айлант, 2003. – 273 с.
4. Невмержицький В.Я. Основи моніторингу осушуваних земель Житомирської області. – Ковель, 1995. – 32 с.
5. Осипчук С.А. Инженерно-геологическая характеристика эрозионных процессов Приднепровской возвышенности // АН Украины. Институт минералогических наук. – К., 1993.

Summary

V.B. Slyuta, E.V. Aleksa. **Qualitative Assessment of Changes in Natural Complexes of Ukraine Caused by Water Reclamation.**

The changes in the single components of natural complexes under the influence of water melioration in the natural areas of Ukraine (Polissya (forest area), forest-steppe and steppe) were considered. Attention was drawn to the scale of conducting melioration works, to the geographical location of the largest irrigation systems, to their confinedness to the areas with different hypsometric level. Besides the fact that the systems influence the environment, their role and importance in the national economy, in the providing the population with agricultural products were indicated. The main attention was paid to the changes in symptoms and flow of water erosion, occurrence of groundwater, development of flooding and subsoil waterlogging processes of the surrounding areas, to the impact of large reservoirs on some climate characteristics, including redistribution of rainfall by seasons. Also, the changes in the species composition of the organic world were considered.

Keywords: melioration systems, changes in natural systems, exogenous processes, changes in flora and fauna, hydrogeology and melioration conditions, rising of groundwater, water balance.

УДК 911.9:502 (477.52)

Н.В. Єрмак, Б.М. Нешатаєв

СУЧАСНИЙ СТАН ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СИСТЕМИ ШОСТКИНСЬКОГО РАЙОНУ

У статті розглядається сучасний стан системи природно-заповідного фонду Шосткинського району. Здійснено кількісну та якісну оцінку його елементів: заповідних територій та об'єктів, здійснено їх типізацію. Створено картосхему просторового розміщення мережі ПЗФ території дослідження.

Ключові слова: природно-заповідна система, відсоток заповідності, індекс територіальної концентрації, індекс інсуляризації, Шосткинський район.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства гостро постає проблема раціонального природокористування. Освоєння та використання природних територій стає все інтенсивнішим. Чим більшими стають за-

пити суспільства, тим більшої шкоди та антропогенних змін зазнають навколишнє середовище, інтенсивніше використовуються природні ресурси. Шосткинський район не є винятком. Тому задля врегулювання проблем, зумовлених інтенсивною та нераціональною експлуатацією природних ресурсів, задля збереження ландшафтного різноманіття, охорони зникаючих, унікальних видів тварин і рослин у межах досліджуваного району створено систему охорони, використання і відтворення природних територій та об'єктів – природно-заповідний фонд (далі ПЗФ).

Метою статті є вивчення сучасного просторового поширення елементів, структури, кількісного та якісного складу ПЗФ Шосткинського району.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про природно-заповідний фонд» зазначено, що природно-заповідний фонд становлять ділянки сухододу і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища [1]. Згідно цього закону, на території України відомо 11 категорій територій та об'єктів ПЗФ. З них тільки 2 представлені на території Шосткинського району – заказники (загальнодержавного і місцевого значення) та пам'ятки природи місцевого значення, загальною площею 3867,6 га (табл.1, рис.1).

Таблиця 1

Перелік територій та об'єктів ПЗФ Шосткинського району

№ з/п	Назва природно-заповідного об'єкту	Тип	Площа, га	Розташування (міські, сільські ради)	Господарства, підприємства, організації, у віддані яких знаходиться об'єкт та їх площа, га)
<i>Заказник загальнодержавного значення</i>					
1.	Урочище «Великий бір»	Лісовий	1167,0	Собицька, Тиманівська	Шосткинський держлісгосп (1167,0)
<i>Заказники місцевого значення</i>					
2.	«Богданівський»	Лісовий	1489,0	Ображіївська	Шосткинський держлісгосп (1489,0)
3.	«Ушинський»	Лісовий	104,0	Ковтунівська	Шосткинський держлісгосп (104,0)
4.	«Воронізький»	Ботанічний	340,0	Воронізька	Шосткинський держлісгосп (340,0)
5.	«Діброва»	Ландшафтний	766,7	Каліївська, Івотська	Каліївська сільрада (149,0), Івотська сільрада (85,0), Шосткинський агролісгосп (61,8), ТОВ «Авангард-98» (470,6)
<i>Пам'ятки природи місцевого значення</i>					
6.	«Сквер І.М.Кожедуба»	Комплексна	0,9	Ображіївська	Ображіївська сільрада (0,9)
7.	«Дуб-велетень»	Ботанічна	0,01	Шосткинська міська	Шосткинська центральна міська лікарня (0,01)

У структурі ПЗФ досліджуваного району найбільшу площу займають чотири заказники місцевого значення. Лісовий заказник місцевого значення «Богданівський» оголошено територією ПЗФ 31.12.1980 року. Він являє собою масив соснового та сосново-дубового насадження в якому зустрічаються рідкісні рослини та тварини, занесені до Червоної книги України (далі ЧКУ), обласного Червоного списку та Бернської конвенції. Ще один лісовий заказник місцевого значення «Ушинський» створений 15.04.1975 року має значну природоохоронну цінність, яка полягає у збереженні насадження дуба черешчатого та вивченні процесу лісовідновлення. Ботанічний заказник місцевого значення «Воронізький» внесений до списку територій природно-заповідного фонду 31.12.1980 року представлений добре збереженим масивом сосново-дубових та соснових насаджень. Ландшафтний заказник місцевого значення «Діброва», оголошений територією ПЗФ 28.12.1992 року, охороняється як комплекс водно-болотної, лучної, лісової рослинності та є місцем зростання рідкісних рослин. У складі фауни заказника «Діброва» є значна кількість тварин, які знаходяться на межі зникнення та підлягають особливій охороні.

Рис. 1. Території та об'єкти природно-заповідного фонду Шосткинського району (побудовано авторами)

Єдиний заказник загальнодержавного значення у межах Шосткинського району – урочище «Великий бір». Цей лісовий заказник оголошений об'єктом ПЗФ 03.08.1978 року. Він являє собою частину великого лісового масиву на бо-

ровій терасі р. Десни, який представлений насадженнями понад 200 географічних варіантів сосни звичайної. «Великий бір» є цінною пам'яткою дослідного лісництва та служить територією збереження важливої лісової породи.

Пам'ятки природи місцевого значення в структурі ПЗФ району займають незначну площу (0,91 га). Серед них – комплексна пам'ятка природи, створена 30.08.2005 року, «Сквер І. М. Кожедуба» знаходиться в центральній частині с. Ображіївка. Цей об'єкт ПЗФ являє собою сквер з насадженнями ялини колючої, на території якого розташований меморіальний комплекс маршала авіації І.М. Кожедуба. На території Шосткинської центральної міської лікарні знаходиться єдина в районі ботанічна пам'ятка природи місцевого значення – «Дуб-велетень». Цьому об'єкту ПЗФ, який має особливе наукове, естетичне та пізнавальне значення понад 350 років [2; 5].

Кількісна та якісна оцінка природних територій та об'єктів ПЗФ дає змогу проаналізувати їх сучасний стан та встановити наскільки ефективно вони виконують свої природоохоронні функції. Оцінюють мережу природно-заповідного фонду за допомогою визначення комплексу критеріїв та різних показників. Найчастіше використовують показник – відсоток заповідності території (S_3), тобто відношення площі ПЗФ району ($S_{ПЗФ}$) до його загальної площі ($S_{Заг}$) [4]:

$$S_3 = \frac{S_{ПЗФ}}{S_{Заг}} \times 100\% \quad (1)$$

Для території Шосткинського району даний показник становить 3,2% від загальної площі району (121900 га). Це значно поступається аналогічному показнику, розрахованому для Сумської області в цілому (7,4%) та середньому показнику по Україні (6,3%).

Ступінь розвиненості природно-заповідної системи у Шосткинському районі порівняно з іншими адміністративними одиницями області характеризує індекс територіальної концентрації ($I_{ТК}$), який було обчислено за формулою [4]:

$$I_{ТК} = \frac{p \times S}{s \times P} \quad (2),$$

де, $I_{ТК}$ – індекс територіальної концентрації; p – площа об'єктів ПЗФ окремого адміністративного району, P – загальна площа ПЗФ області в цілому; s – площа району; S – площа області.

Індекс територіальної концентрації показує концентрацію об'єктів ПЗФ на певній території. Значення індексу менше одиниці свідчить про низьку концентрацію об'єктів ПЗФ у певній адміністративній одиниці, якщо ж його показник вище одиниці, то можна говорити про високу зосередженість у межах району природних територій та об'єктів ПЗФ. Розрахований $I_{ТК}$ для Шосткинського району становить 0,43, що свідчить про низьку концентрацію тут ПЗО порівняно із загальнообласними показниками.

Якість природно-заповідної мережі Шосткинського району можна визначити за допомогою індексу інсуляризованості території (I), який містить інформацію про розміри об'єктів ПЗФ та їхню стійкість [3, 4]:

$$I = \frac{\frac{S_1 + N_1}{S} + \frac{N_1}{N}}{2} \quad (3),$$

де, I – індекс інсуляризованості (розчленованості) території; S – загальна площа району; S_1 – сумарна площа ПЗФ, менших за 50 га; N – загальна кількість запо-

відних об'єктів району; N_1 – кількість заповідних об'єктів з площею, меншою за 50 га.

Значення індексу інсуляризованості лежать у межах від 0 до 1. Встановлено, чим вищим є ступінь розчленованості природно-заповідного фонду, тим більшу частку в територіальній структурі ПФЗ займають заповідні території, які через їх невелику площу є екологічно нестабільними і тому їх роль в існуючій природоохоронній мережі району незначна. Індекс інсуляризованості для природно-заповідної системи Шосткинського району становить 0,143, що є низьким показником, який показує, що у складі ПЗФ Шосткинського району переважають екологічно нестабільні та незначні за площею об'єкти ПЗФ, які не виконують своїх природоохоронних функцій.

Висновки. Підсумовуючи можемо сказати, що ПЗФ Шосткинського району налічує 7 заповідних територій та об'єктів загальною площею 3867,6 га. Структуру ПЗФ району представляють лише 2 категорії природно-заповідних об'єктів: заказники та пам'ятки природи. Всі вони мають статус місцевого значення, лише один – урочище «Великий бір», – заказник загальнодержавного значення. Шосткинський район в цілому характеризується низькими показниками заповідності, територіальної концентрації та ефективності природоохоронної мережі. Свідченням цього є низький відсоток заповідності території (3,2%), низькі значення індексу територіальної концентрації (0,43) та індексу інсуляризованості території (0,143). Тому необхідно розширювати мережу ПЗФ досліджуваного району задля збереження рідкісних і унікальних природних компонентів та з метою поліпшення загального екологічного стану довкілля.

Література

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Заповідні скарби Сумщини / О.Л. Андпівська, Р.Я. Арап, М.Г. Баштовий, А.О. Корнус, та ін.; Під заг. ред. Андрієнко. – Суми: Джерело, 2001. – 208 с.
3. Корнус А.А., Долгопят Н.Н. Инсуляризация сети особо охраняемых природных территорий Сумской области // Антропогенная трансформация природной среды. Научные чтения памяти Н.Ф. Реймерса и Ф.Р. Штильмарка. – Пермь: ПГНИУ, 2012. – С. 112-115.
4. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з курсу «Заповідна справа» для студентів за напрямом підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» спеціалізації «Водогосподарська екологія та природокористування» заочної форми навчання (Кримський НКЦ) // Кушнірук Ю.С., Яковишина М.С. – Рівне: НУВГП, 2010. – 16 с.
5. Природно-заповідний фонд Сумської області: Атлас-довідник. – К.: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2016. – 94 с.

Summary

N.V.Yermak, B.M. Neshataev. **The Current Status of the Nature-Protected System of Shostka District.**

The article reviews the current status of the nature-protected fund of Shostka district. Carried out quantitative and qualitative assessment of it elements: the nature-protected areas and objects, as well as its typology were made. Was created the schematic map of spatial distribution of the NPF network in research area.

Keywords: nature-protected system, reserve's coefficient, index of the territorial concentration, index of the insularization, Shostka district.